

І С Т О Р І Я

Надійшла до редакції 27.02.2012 р.

УДК 94:355.415.6:356.15 «1941/1944»

ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ В РАДЯНСЬКИХ ПАРТИЗАНСЬКИХ ЗАГОНАХ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

А. О. Данілова

Реферат. У дослідженні діяльності медичного персоналу в радянських партизанських загонах багато «білих» плям. Питання, пов'язані із повсякденням, за радянських часів не отримали належного вивчення, тому перед вітчизняними істориками зараз постала ця проблема. Повсякденне життя медиків в партизанських загонах було тісно пов'язано з оточуючою бойовою дійсністю, умови життя у ворожому тилу зумовлювали більшість повсякденних обов'язків медичних кадрів. Лікування та догляд за хворими партизанами, надання допомоги мирному населенню, виготовлення ліків та медичних приладів, читання лекцій та проведення практичних конференцій для населення – це далеко не повний перелік повсякденних обов'язків лікарів в партизанських з'єднаннях.

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, партизанські з'єднання, медичний персонал.

Минуло більше 65 років після закінчення Великої Вітчизняної війни та намагання висвітлити окремі питання тих років змушують дослідників знову і знову аналізувати події, пов'язані із війною. Незважаючи на значну кількість наукових робіт, багато питань ще потребують свого вивчення або переосмислення. Такий стан викликаний тим, що у радянські часи історія повсякдення залишалася поза увагою дослідників цієї війни, бо науковий інтерес вчених був направлений, перш за все, на події, в центрі уваги яких були партія, полководці. Все вищезгадане стосується й історії радянської медицини у період Великої Вітчизняної війни, тому, на наш погляд, питання повсякденної лікарської та освітянської діяльності медичного персоналу в радянських партизанських загонах потребує наукового висвітлення. Актуальність теми роботи визначається тим суспільним інтересом, що зріс до вивчення історії Великої Вітчизняної війни, з одного боку, і питань повсякденного життя, з іншого. Увага до повсякденного життя у військових сприяє відродженню національної культури, що дуже важливо для молоді української держави.

Важливу роль у повсякденній бойовій діяльності і побуті партизанських загонів відігравало медичне обслуговування. Специфічні умови партизанської війни – відсутність тилу, оточення ворожими силами, наявність великої кількості поранених та хворих партизанів, необхідність постійно проводити медико-санітарні операції – зумовили складність повсякденного життя медичних кадрів в партизанських формуваннях.

Протягом десятиліть у радянській історичній літературі висвітлювались здебільшого лише військові питання боротьби проти фашистських загарбників. Історики не вивчали питання повсякденного побуту в військах, а тим більш в партизанських формуваннях. Лише останнім часом серед вітчизняних науковців намітився інтерес до такої історії повсякдення. Наукові монографії, які ставили на меті дослідження

повсякденного побуту радянських партизанів, відсутні. Це питання не було предметом спеціального вивчення в радянській і вітчизняній історіографії. Поодинокі питання, що стосуються поставленої нами проблеми, розглядаються в роботах В. І. Кучера [1], Н. В. Старожилова [2] та колективних монографіях «Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине: 1941 – 1944 гг.» [3] та «Партизанское движение: По опыту Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг.: Военно-исторический очерк» [4]. Питання медичного обслуговування в партизанських з'єднаннях відображене в роботах колишніх лікарів, що за часів Великої Вітчизняної війни були членами партизанських загонів і з'єднань. Серед них важливе місце посідають роботи Н. К. Маєвської [5], Т. К. Гнедаша [6], М. О. Дудко [7]. Найвні джерела носять переважно мемуарний характер і містять недостатню кількість аналітичного матеріалу. Для написання даної статті були використані неопубліковані архівні джерела, які представлені звітами медико-санітарних служб партизанських з'єднань. Отже, в сучасній науковій літературі постала проблема з'ясування характеру діяльності медичного персоналу в радянських партизанських загонах під час Великої Вітчизняної війни.

Пропонована стаття присвячена розгляду повсякденної діяльності окремої складової партизанського колективу – медичних працівників з'єднань. Мета даної роботи полягає у комплексному аналізі повсякденної лікувальної та освітнянської діяльності медичного персоналу в радянських партизанських загонах на основі аналізу джерел. Виходячи з мети дослідження перед нами постають завдання роботи: виділити складові повсякденної діяльності лікарів, охарактеризувати допомогу партизанських лікарів мирному населенню на окупованій території, виявити основні обов'язки медичних кадрів в радянських партизанських загонах.

Початковий період існування партизанського руху відзначився досить важкими умовами діяльності для медичних працівників загонів і з'єднань. Зважаючи на те, що загоони були ще недостатньо чисельними медичним сестрам, фельдшерам, санінструкторам, а іноді й лікарям, доводилось не тільки лікувати поранених і хворих, але й боротися рядовими бійцями. Багато хто з них брав участь у бойових операціях із розгрому ворожих гарнізонів, підризу залізничних ешелонів і мостів, а за необхідності надавав медичну допомогу безпосередньо в бойовій обстановці. Лише після перетворення партизанських загонів на досить чисельне й боєздатне формування медичних працівників позбавили цього обов'язку.

Із початком бойової діяльності партизанських загонів виникла гостра необхідність у забезпеченні медчастин медикаментами й перев'язними матеріалами. Перші партизанські загоони були слабко забезпечені медикаментами, бо в ході їхньої організації основна увага приділялася забезпеченню загонів зброєю й боєприпасами. Причина цього також полягає у відсутності в більшості загонів технічних засобів зв'язку з тилом. Лікар партизанського з'єднання С. А. Ковпака Н. К. Маєвська у вересні 1941 р. в своєму звіті про діяльність санітарної служби писала: «Медикаменти, що були у нас, були дуже убогі. Медсестра Бобіна, прибувши до загону, принесла з собою бинти, ліки внутрішнього застосування. Я дістала неповний хірургічний набір. З бази в Спадщанському лісі були вилучені медикаменти, перев'язний матеріал. Це було все» [8, арк. 78]. Санчастина партизанського загону М. М. Попудренко перші шість місяців (травень – жовтень 1942 р.) не мала ані перев'язного матеріалу, ані хірургічних інструментів, ані медикаментів. Не було також протиправцевої та протигангренової сироватки. Першу операцію – ампутацію верхньої кінцівки – лікарю довелося робити простою пилою без наркозу [9, арк. 12].

Зважаючи на досить складні умови медичні сестри та лікарі мусили проводити самостійні пошуки медичного майна та перев'язного матеріалу. Лікарі та медсестри поповнювали санчастини загонів медикаментами за рахунок аптек та лікарень на окупованій території, що під час війни були закриті [10, арк. 29; 8, арк. 16, 19, 78], а також під час бойових операцій. В такому випадку багато залежало від активності лікаря. 3 травня 1943 р., коли був організований Медико-Санітарний Відділ Штабу Партизанського Руху, надходження медичного майна прийняло організований характер і це завдання вже не настільки гостро стояло перед медичним персоналом.

В умовах гострої нестачі медикаментів та перев'язного матеріалу партизанські лікарі вимушені були постійно готувати та активно використовувати підручні матеріали та досвід народної медицини. Лікарі неодноразово власноруч виготовляли хірургічні пилки, «протези» щелеп, медичні інструменти, апаратуру. Показовим в цьому відношенні є виготовлення протезу щелепи лікарем партизанського з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова Т. К. Гнедашем. Партизанські медики широко використовували у своїй практиці лікарські рослини: мохи замість вати, настій дубової кори й чорниці замість в'язких засобів. Наприклад, для лікування корости партизанські лікарі власноруч виготовляли мазь, рецептів якої було чимало: розтертий у порошкоподібну масу тол змішати із свинячим жиром або вершковим маслом; змішати 50 % дьогтю з березової кори, 10 % сірки і 40 % жиру; купати хворих в міцному розчині порошку з золи [11, арк. 62]. Для лікування різноманітних хвороб завідувачі партизанських аптек робили різноманітні відвари та настої. Так, опіки лікувалися відваром дубової кори на горілці. Цингу лікували хвойними настоями, настоєм шипшини, дубової кори, березовим соком, хлібним квасом. Повсякденною турботою начальника аптеки партизанських з'єднань був облік та збереження медичного майна під час переїздів. У партизанському з'єднанні під командуванням С. А. Ковпака начальником аптеки був фельдшер О. Орлов. Він готував ліки за рецептами лікарів, завжди мав у запасі розчини новокаїну, кухонної солі й риванолу. Коли не було дистильованої води, для розчинення новокаїну О. Орлов використовував кип'ячену воду [5, с. 54].

Медичні частини партизанських з'єднань на кожен місяць мали затверджені начальником санітарної частини плани роботи, в яких були чітко визначені повсякденні обов'язки медичного персоналу загонів. Показовим є план роботи санітарної частини з'єднання партизанських загонів Ровенської області під командуванням І. Ф. Федорова на грудень 1943 р. Так, передбачалося щодня з 10 00 до 14 00 проводити амбулаторний прийом хворих і поранених; 6, 12, 18, 24, 30 грудня з 10 00 до 14 00 проводити консультації хворим і пораненим у санчастинах загонів; щодня робити санітарний обхід табірних загонів і з'єднання й огляд харчових продуктів [12, арк. 27].

Найбільше навантаження кожного дня лягало на молодший медичний персонал. Медичні сестри в партизанських загонах були гранично завантажені. Лікар партизанського з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова Т. К. Гнедаш так характеризує їх повсякденні зайняття: «Цілий день перев'язки, операції, догляд за пораненими. А в довгі листопадові ночі при нерівному світлі сальних свіч треба сушити мохи, сортувати його, складати в мішечки, стерилізувати в автоклаві» [6, с. 134]. Складовою повсякденної роботи фельдшера Ямського партизанського загону, Каліберди Т. І., одночасно з виконанням лікарських обов'язків, стала робота головного кухаря в загоні, у найскладніших умовах він забезпечував загін харчуванням (випічка хліба й готування гарячої їжі) [13, арк. 48].

Важливою складовою повсякденної діяльності медичних працівників партизанських загонів стала допомога мирному населенню окупованої території, яке за

часів окупації не отримувало жодної медичної допомоги. В цих умовах за кваліфікованою медичною допомогою населення зверталося до лікарів партизанських загонів і з'єднань. За медичною допомогою до партизанів часто зверталися люди, що жили в радіусі двадцяти і більше кілометрів від партизанського з'єднання [7, с. 51].

На першому етапі партизанські лікарі влаштовували великі амбулаторні прийоми, надавали медичну допомогу хворим в таборах. Так, С. А. Ковпак в своїх споминах «Від Путивля до Карпат» зауважує, що селяни ходили до «нашої санчастини, як до своєї колгоспної амбулаторії» [14, с. 78]. «Біля куреня санчастини з'єднання завжди був народ, у черзі стояли жінки, діти. Лікар Маєвська нікому не відмовляла в допомозі, в екстрених випадках відразу ж в курені на підводах робила хірургічні операції», – пише Сидір Артемович [14, с. 78]. У звіті Українському Штабові Партизанського Руху П. П. Вершигора писав: «На тисячах кілометрів просування дивізії окупованими районами України, Польщі, Східної Пруссії та окремими чеськими колоніями сотні мирних жителів, позбавлені будь-якої медичної допомоги, дізнавшись про розташування нашої дивізії, цілими обозами прибували з дітьми, старими чоловіками, жінками і зверталися до санітарної частини дивізії та полкових медичних пунктів» [5, с. 105]. За 1944 р. медичні працівники Першої Української партизанської дивізії ім. С. А. Ковпака надали медичну допомогу 1825 жителям окупованих районів [2, с. 214].

Після зміцнення зв'язку партизанських з'єднань із радянським тилом та одержання ними потрібного медичного майна медичні працівники під час більш-менш тривалих зупинок організовували виїзди для прийому амбулаторних хворих і надання хірургічної допомоги мирному населенню безпосередньо в селах. Згодом це стало повсякденним обов'язком партизанських медиків. Хірург М. М. Тарасов згадує, як на Ровенщині на партизанській медичний пункт прийшли селяни з проханням надати допомогу їхнім пораненим родичам. Лікар з інструментами й потрібною охороною виїхав до села для проведення хірургічних операцій, які тривали майже дві доби [15, арк. 5]. Окрім власно хірургічної допомоги лікарі чимало уваги приділяли післяопераційному догляду за хворими, нерідко спеціально з цією метою виїжджаючи до селищ.

Лікарем з'єднання І. Ф. Федорова М. М. Міхно була надана лікарська амбулаторна допомога 3602 чоловікам з місцевого населення. Масові прийоми хворих з місцевого населення влаштовував хірург О. М. Федоров в с. Красная Слобода Суземського району, на хут. Челюскін, в населених пунктах Неруса, Нововасильєвськ Хільчанського району, с. Карпиничі, Мерлінські хутори та ін. [7, с. 51]. Хірурги Д. Ф. Скрипниченко та інші із з'єднання С. А. Ковпака влаштовували медичні прийоми в селах Воргол і Нова Слобода Путивльського району, в селах Дубовичі, Хвощовка Севського району, а також в селах Стара Гута, Большая Березка, Сабичин, Ляховичі [7, с. 52].

З часом партизанські лікарі почали надавати медичну допомогу мирному населенню регулярно. У великих населених пунктах було організовано амбулаторний прийом хворих у визначені дні. Так, наприклад, в 1943 р. рішенням підпільного обкому по партизанському з'єднанню під командуванням О. Ф. Федорова було видано наказ про відкриття трьох амбулаторних пунктів у селах Березичах, Лобні (Волинська область), Кухітській Волі (Ровенська область). Партизанські медики з'єднання двічі на тиждень приймали хворих на цих амбулаторних пунктах, виїжджаючи за 25–30 км від свого табору [6, с. 109]. Дні прийомів, щоправда, регулярно міняли з обережності, щоб не потрапити до пастки різних банд. Медики цього з'єднання надали кваліфіковану медичну допомогу 2500 місцевим жителям [1, с. 129]. Фельдшер партизанського загону ім. Хрущева Лещенко в 1944 р. надавав

у ряді селищ стоматологічну допомогу. Також лікарями цього загону здійснювалася терапевтична допомога в с. Гута-Полонецька, Лопатин та в інших селах Волинської й Львівської областей [16, арк. 82]. Згідно вищевказаного плану роботи санітарної частини з'єднання партизанських загонів Ровенської області під командуванням І. Ф. Федорова на грудень 1943 р. передбачався виїзд лікарів до селищ 4, 7, 8, 9, 11, 14, 16, 18, 21, 22, 23, 25, 28, 29 грудня [12, арк. 27], тобто допомога мирному населенню стала повсякденною справою партизанських медиків. Таким чином, медична допомога населенню мала насамперед амбулаторний характер, а тяжкопоранених або хворих, які потребували оперативного втручання, направляли до госпіталю з'єднання.

Загалом такі похідні амбулаторії було створено в з'єднаннях під командуванням О. Ф. Федорова, С. А. Ковпака, О. М. Сабурова, М. І. Наумова, С. Ф. Маликова, В. А. Андреева, Я. І. Мельника, І. І. Шитова, Ю. О. Збанацького та ін. Про розмір медичної допомоги місцевому населенню можна судити по неповним даним санітарного відділу УШПР. Тільки дві третини партизанських формувань України зробили лікувально-амбулаторну й хірургічну допомогу 112 500 хворим місцевим жителям окупованих ворогом районів. При цьому лікарями партизанських формувань було зроблено 1860 хірургічних операцій і 110 640 амбулаторних прийомів [4, с. 369]. Отже, медична допомога населенню стала одним з повсякденних обов'язків медичного персоналу в партизанських загонах під час війни.

Нагальну потребу партизанські загони і з'єднання відчували в кваліфікованих медичних кадрах. Оскільки більшість лікарів знаходилися у великих загонах, дрібні партизанські формування абсолютно не були забезпечені кваліфікованою медичною допомогою. Виходом із положення, що склалося, була підготовка молодшого й удосконалювання кваліфікації середнього медперсоналу безпосередньо в партизанських загонах. Досвідчені лікарі й начальники медичних санітарних служб формувань приступили до підготовки й перепідготовки кадрів медичних робітників. Із цією метою використовувалися перевірені форми підвищення кваліфікації, головним чином лекції, доповіді, практичні конференції.

Перш за все особливу увагу досвідчені лікарі приділяли підготовці медичних сестер та санітарів. Перші курси для підготовки медичних сестер за скороченою програмою було організовано в партизанському з'єднанні під командуванням С. А. Ковпака. Вони розпочали роботу в лютому 1942 р. [5, с. 115]. Незважаючи на маршові умови, заняття на курсах проводили регулярно, переважно на стоянках у лісі. Вивчали такі питання: короткі відомості з анатомії та фізіології людини; асептика й антисептика; перев'язування поранених на полі бою, накладання джгута, шин; винесення поранених з поля бою; само- і взаємодопомога; догляд за пораненими під час рейду і в партизанському госпіталі; запобіжні заходи і перша допомога при відмороженнях; запобігання виникненню корости і лікування хворих на коросту; запобіжні заходи при епідемічних захворюваннях; елементарні відомості про бойові отруйні речовини, вивчення способів користування протигазами і подання першої допомоги при ураженні отруйними речовинами [5, с. 115]. Навчальних посібників не було. Заняття супроводжувалися показом способів перев'язування поранених на самих слухачах або на поранених у партизанському госпіталі. Теоретичні й практичні заняття на курсах було розраховано на три тижні. Лікарі й фельдшери систематично проводили заняття в підрозділах із санітарками з питань догляду за пораненими [5, с. 116]. Наприкінці 1942 р., коли в з'єднання С. А. Ковпака прибули лікарі М. П. Улановський, І. М. Савченко, М. О. Скоблов, аналогічні курси були організовані в усіх батальйонах. Програма і методи викла-

дання залишилися попередніми, а викладачі курсів мали вже деякі підручники з воєнно-польової хірургії [5, с. 116].

У зв'язку з недостатньою кваліфікацією санітарок лікарі медичної служби з'єднання І. Ф. Федорова також склали програму та організували курси і випустили 28 медичних сестер [7, с. 60]. В партизанському загоні Ніколайчика санітарна служба на курсах підготувала 12 санінструкторів [8, арк. 118]. Лікар-хірург А. Л. Стуккей з партизанського з'єднання під командуванням В. А. Бегми організував п'ять курсів, після яких було випущено 13 сестер, 42 санінструктори, підготовлена операційна сестра [8, арк. 20]. У партизанському з'єднанні під командуванням О. Ф. Федорова для підготовки медичних сестер було організовано стаціонарні курси за 72-годинною програмою Народного комісаріату охорони здоров'я СРСР. Викладали на них всі лікарі з'єднання.

Повсякденною турботою лікаря партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака Н. К. Маєвської стало проведення занять з медичним персоналом та читання лекцій рядовим бійцям. Так, за 1944 р. вона провела 80 занять з лікарями та фельдшерами, прочитала 30 лекцій про боротьбу з інфекційними захворюваннями [8, арк. 98]. Головний лікар медично-санітарної частини з'єднання Салая В. М. Покровська у травні 1943 р. провела сім занять із фельдшерами й сестрами з метою підвищення їхньої кваліфікації. За пропозицією командування вона організувала двохмісячну школу санітарних дружинниць. Одночасно з теоретичною підготовкою в цьому з'єднанні проводили щодня чергування при санітарній частині, тому до 1 серпня 13 дівчат, що закінчили «Лісову школу», одержали звання санітарних дружинниць [17, арк. 12].

Санітарною частиною з'єднання партизанських загонів Ровенської області І. Ф. Федорова лише за півроку, з 1 листопада 1943 р. по 1 травня 1944 р. було прочитано 353 санітарних лекцій, здійснено випуск дев'яти санітарних курсів, які прослухали 93 чоловіка, було підготовлено одинадцять санінструкторів та сім медсестер [12, арк. 14]. Загалом у з'єднанні під командуванням О. Ф. Федорова було підготовлено 72 медичні сестри, С. А. Ковпака — 40, І. Є. Скубка — 7, В. А. Бегми — 4 медичні сестри і 10 санінструкторів, І. І. Шитова — 5 медичних сестер і 16 санінструкторів [5, с. 116]. Наведені дані свідчать про те, що освітянська робота партизанських лікарів стала невід'ємною частиною їхньої повсякденної діяльності.

З метою набуття практичних навичок слухачі курсів чергували у відділенні госпітально біля хворих і поранених, крім того, для них систематично влаштовували практичні конференції з питань догляду за пораненими і хворими [5, с. 118]. Так, наприклад, у з'єднанні під командуванням О. Ф. Федорова з ініціативи лікарів Т. К. Гнедаша й М. В. Кривцова відбулося десять практичних конференцій лікарів, фельдшерів і санітарів з'єднання. Були підготовлені й заслухані доповіді про небезпечні ускладнення при вогнепальних пораненнях м'яких тканин, про основні принципи лікування вогнепальних ран, про застосування мохів при лікуванні гнійних ран і ін. Лекції супроводжувалися демонстрацією відповідних поранених і хворих.

Начальник медсанслужби з'єднання під командуванням В. А. Бегми А. Л. Стуккей провів у тилу три практичні конференції [8, арк. 21]. Ці заходи зіграли велику роль у підвищенні кваліфікації медичних робітників, тому що більшість із них з 1941 р. перебували в тилу ворога й не мали можливості користуватися медичною літературою [3, с. 143]. Командир партизанського з'єднання О. Ф. Федоров високо оцінював значення цих конференцій: «Дуже корисні були такі конференції для лікарів-партизанів, що перебували у ворожому тилу по два роки. Адже волею-неволею, а люди відірвалися від науки, не знали й про багато новітніх досягнень практичної медицини» [18].

Підсумовуючи все вищевикладене можна навести слова лікаря партизанського з'єднання під командуванням О. Ф. Федорова, який дав влучну характеристику повсякденної діяльності медичного персоналу в партизанських загонах: «Операції, перев'язки, обхід хворих, лекції на курсах сестер, науково-профілактичні конференції. Такі будні медичної служби в партизанському з'єднанні» [6, с. 71].

Лікарі партизанських загонів не лише ділилися досвідом із молодшими медичними кадрами, а й підвищували рівень власних знань, займалися не лише практичною, а й науковою діяльністю. У вільний час багато з лікарів працювали над науковими дослідженнями. Для таких лікарів-партизанів УШПР розробив теми наукових досліджень. Ось деякі з них: «Само- і взаємодопомога», «Винесення поранених з бойової зони», «Транспортування поранених під час рейду загону», «Первинна обробка ран», «Лікування вогнепальних поранень органів живота» та ін. [5, с. 119]. Лікар М. М. Тарасов, головний хірург з'єднання під командуванням М. І. Наумова, у вільний час збирав матеріали про лікування вогнестрільних переломів стегна, щоб написати кандидатську дисертацію [7, с. 50].

Таким чином, залишаючись на окупованій території, медичні працівники вели боротьбу з ворогом, продовжуючи виконувати свій професійний обов'язок, надаючи допомогу пораненим партизанам і рятуючи життя місцевих жителів. Повсякденне життя медичного персоналу партизанських загонів і з'єднань було тісно пов'язано з бойовою діяльністю всього з'єднання. Повсякденна діяльність партизанських медиків була досить різноманітною. Першочерговим повсякденним обов'язком медичних сестер, санітарів, фельдшерів та лікарів було лікування та догляд за пораненими та хворими партизанами, задля чого вони неодноразово власноруч виготовляли ліки та медичні прилади. З перетворенням партизанських загонів на великі бойові одиниці змінювалися й повсякденні завдання медичних кадрів з'єднань. Поступово медики частково позбавилися необхідності власноруч забезпечувати загопи ліками та перев'язним матеріалом, натомість вони почали регулярно надавати необхідну кваліфіковану допомогу народу на окупованій території. Нагальним постійним заняттям лікарів на окупованій ворогом території стала підготовка молодшого та підвищення кваліфікації середнього медичного персоналу. З цією метою лікарі в партизанських загонах влаштували курси, проводили практичні конференції, читали лекції та доповіді. Дана тема потребує подальшої розробки, передовсім у напрямі з'ясування умов повсякденного життя медичного персоналу та висвітлення санітарно-гігієнічних та санітарно-профілактичних дій медиків партизанських загонів і з'єднань.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена изучению повседневной лечебной и образовательной деятельности медицинского персонала в советских партизанских отрядах. Выделяются и характеризуются повседневные занятия медицинских кадров партизанских соединений в лагерях. Представлено значение помощи партизанских врачей мирному населению оккупированных территорий. Освещаются цели и характер образовательной деятельности врачей в партизанских соединениях.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, партизанские соединения, медицинский персонал.

SUMMARY

The article is devoted to the daily medical and educational activity of the medical personnel in the Soviet partisan formations. Daily employments of medical staff of partisan formations in camps are allocated and characterised. Value of the help of partisan

doctors to the peace population of occupied territories is presented. The purposes and character of educational activity of doctors in partisan formations are specially underlined.

Key words: The Great Patriotic War, partisan formations, medical personnel.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучер, В. І. Партизанські краї і зони на Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1944) [Текст] / В. І. Кучер ; Акад. наук Укр. РСР; Ін-т історії. – К. : Наук. думка, 1974. – 142 с.
2. Старожилов, Н. В. Партизанские соединения Украины в Великой Отечественной Войне [Текст] / Н. В. Старожилов. – К. : Вища школа, 1983. – 239 с.
3. Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине: 1941-1944: В 2 кн. / [Ю. В. Бабко, Д. Ф. Григорович, И. Я. Жученко и др.; редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (председатель) и др.]. – К. : Наук. Думка, 1985. – Кн. 2: Партизанская борьба. – 1985. – 431 с.
4. Партизанское движение: По опыту Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Военно-исторический очерк / [Азясский Н. Ф., Долгий М. С., Князьков А. С., Пережогин В. А., Чернов Ю. И.; под общ. ред. В. А. Золотарева; предисл. В. Говорова]. — М. : Кучково поле, 2001. – 464 с.
5. Маєвська, Н. К. Медична служба в партизанських загонах / Н. К. Маєвська. – 2-вид., перероб. і доп. – К. : Здоров'я, 1985. – 168 с.
6. Гнедаш, Т. К. Воля к жизни [Текст] / Т. К. Гнедаш. – М. : Политиздат, 1988. – 160 с.
7. Дудко, М. О. Радянська медицина на службі у партизанів України [Текст] / М. О. Дудко. – К. : Здоров'я, 1966. – 84 с.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 62, оп. 1, спр. 1785, 172 арк.
9. ЦДАГО України, ф. 94, оп. 1, спр. 3, 28 арк.
10. ЦДАГО України, ф. 66, оп. 1, спр. 8, 49 арк.
11. Державний архів Донецької області (Держархів Донецької обл.), ф. 5000, оп. 1, спр. 6, 205 арк.
12. ЦДАГО України, ф. 68, оп. 1, спр. 3, 55 арк.
13. Держархів Донецької обл., ф. 5000, оп. 1, спр. 252, 106 арк.
14. Ковпак, С. А. От Путивля до Карпат [Текст] / С. А. Ковпак. – М. : Воениздат НКО СССР, 1945. – 136 с.
15. ЦДАГО України, ф. 62, оп. 1, спр. 1789, 27 арк.
16. ЦДАГО України, ф. 79, оп. 1, спр. 6, 88 арк.
17. ЦДАГО України, ф. 95, оп. 1, спр. 6, 31 арк.
18. Федоров А. Ф. Последняя зима [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.ru/book/fedorov_aleksey/poslednyaya_zima.html. — Загол. з екрану.